

Wat aan Gods vrucht uit ons zelf opkomt, gaat, als in de jaargetijden, op en neder. Nu eens rijk zich verheffend, dan schuchterlijk zich terug trekkend. Ook die uit ons zelf opkomende Gods vrucht heeft daarom wel betekenis en gaat over het leven, maar ze is wisselend en zaaijend op en neder. Juist zoals de tak die eene maal rijk omhoog is, en een ander maal verdord ligt, zoo is 't ook met die persoonlijk uit ons opkomende Gods vrucht. We danken haar de eene maal dagen van geestelijke weelde, maar dan schijnt 't weer of 't alles in ons verarmd, ja, bijna verstorven is.

Vandaar dat de ons reddende geloofskracht nimmer uit die persoonlijke Gods vrucht kan opkomen, maar een dieper oorzak bezit. En die diepere oorzak vindt de echte Gods vrucht niet in wat opkomt uit onze persoonlijke Gods vrucht, maar eeniglijk in wat God de Heere in ons verborgen zieleven werken wil. Door u alleen gedanken wij ons naam.

Hierbij komt 't nu alles op den wortel aan. Gelijk de plant in haar wortel 't middel bezit, om de verborgen krachten uit den bodem der aarde naar zich toe te trekken, en in zich op te nemen, zoo ook moet onze ziel met haar wortel in Gods almacht en genade zijn ingedrongen. Dan toch zigt en trekt zij, of 't winter of zomer voor haar is, het leven uit God naar zich toe, en wordt daardoor gevoed en verrijkt. En eerst naar het zoo in ons verborgen zieleven toegaat, komt met de ziel de wate aanbidding voort, en gedanken we in heerlijke realiteit Gods heiligen Naam.

Ook de persoonlijke Gods vrucht, die zich in ons doen en laten uit, heeft daarom toch zeer zeker heilige waardij. Wat aan de takken uitkomt en bloeit, is volstrekt niet waardeloos; veelteer bloeit er ook geestelijk leven in. Alleen maar, het heeft geen standhoudendheid duurzaam bestaan in zich zelf. Het gaat op en neder. Het is en blijft afzonderlijk. Het kent oogenblikken van weelde, doch evenzoo oogenblikken van verdoring en verarming.

En dit nu juist kent 't leven in den wortel van ons zieleven niet. Ge hebt zulk een wortel, of ge hebt 't niet. En zoo ge hebt 't, is 't geen product van uw eigen vroomheid, maar is 't door God zelf in u ingezet en gegrond. Gij zelf hebt er dan ook geen macht over. Alleen door God zelf gedanken we Zijn Naam. Als God ook maar even ophield in ons te werken, zou de wortel van ons geestelijk leven op eens versterken, en niets dan geestelijk verdoring en geestelijke dood in ons gevonden worden.

Nu vergelijkt Jesaja hier dit echte leven met 't schijnleven der afgoderij. Ook onder de heidene hield men zich met de religie zeer bezig. Rijke vormen had men onder de heidene voor de religie uitgedacht. En toch liep 't alles op niets uit, en kon dit aan 't volk geen waarachtige Gods vrucht toebereiden, om de alleafdoende reden, dat al deze religie onder de heidene menselijke verzinning en menselijke maaksel was.

En hier nu stelt de profet tegenover, dat hetgeen uit den mensch opkomt, nooit echte religie zijn kan. Echte religie werkt alleen God zelf in ons. Eerst als God zelf met onze ziel in aantrekkende komt, op onze ziel inwerkt, en ze inniger koestert en verward, kan het tot waarachtige vroomheid en Gods vrucht in ons komen.

Alleen door u, zoo Gij zelf in ons werkt, gedanken wij niet een schijnbeeld, maar voelen we ons één met uw Naam, d.i. doordringd door uw leven.

Vandaar dat 't altoos weer nederkomt op de tegenstelling tusschen den wortel en de takken. Ook als het hard vroer in den winter, treedt toch straks, bij het naderen van de lente, het leven in de plaat weer naar buiten, en kan weer rijk bloeien, omdat tijdens die vorst in de atmosfeer, in den bodem der aarde de levenswarme toestand hield, en in den wortel het leven zich van den avond op den morgen en van den morgen op den avond voortzette.

En zoo nu moet 't ook in ons innerlijk leven toegaan. De kiem van ons innerlijk leven schuilt ook bij ons in den wortel, waarop we groeien en tieren, en in dien wortel zijn niet wij zelf, 't die onze Gods vrucht doen bloeien, maar is 't God almachtig die ons in stand en bij 't leven houdt, en zijn hooger adem door ons wezen doet trekken.

Daarom stond onze Gereformeerde belijdenis ook altijd zoo hoog, omdat ze altoos op dit leven in den wortel terugging.

Dat dit er nu soms toe geleid heeft, om 't leven in tak en blad en bloesem te gering te schatten, ontkenne we niet.

Eenrijdigheid is steeds de zwakheid van 't menschen gezet, zoodra we in hooger sfeer onze ziel ophieven.

Het is daarom niet alleen goed, maar zelfs noodzakelijk, dat we ook op den bloei van tak en bloesem meer 't gezind acht geven. Ook hier moet in 't eenrijdige geen heil gezocht, maar moet veelteer alrijdigheid 't kenmerk ook van ons geloof zijn.

Alleen maar, noot kan wat aan de takken uitschiet, het wortellevens vervangen, en daarom blijft 't Jeesaiaansche woord ook voor ons zoo plechtig en vestigend: *Alleen door U, o God, gedanken we uw Naam.*

Dr. A. K.

Amsterdam, 16 November.

Traid anders tegen den winter meest stand op het oorlogsterrein in, thans is het veelteer als of de gebeurtenissen elkaar opvolgen met de snelheid, waarmee de film in de bioscoop de bewegelijke beelden laat voortglijden op het doek. Eerst kwam het verrassende offensief van Duitsland en Oostenrijk aan de Isonzo, waardoor de vrucht van twee jaren bloeiigen strijd in enkele dagen aan Cadorna ontruk werd en aan de hoop van Italië om zich meester te maken van het zoonzeer begerde Trentino en Triest, wel voor goed de bodem werd ingeslagen. En daarna de nieuwe omwenteling in Rusland, waardoor aan het slappe bewind van Kerenski een einde werd gemaakt en de regeermacht in handen kwam van den radicalen socialist Lenin, wiens eerste daad was aan alle oorlogvoerende volkeren den eisch te stellen, dat onmiddellijk wapenstilstand gesloten en over een vrede in democratische zin onderhandeld zal worden.

Of deze beide zoo belangrijke feiten ons den vrede, waarnaar de volken zoo reikhalzend uitzien, naderbij zullen brengen, zal de toekomst leeren. Te hoog spannen men zijne verwachting daarop niet. Zelfs

de Duitse pers laat zich zeer voorzichtig over Lenin's vredesaanbod uit. De vraag is, of Lenin het gezag in handen zal kunnen houden en of de burgeroorlog, die reeds ontstond, niet daarmee eindigen zal, dat de revolutionaire partij, die den oorlog tot het bittere einde wil doorzetten, weer op het kussen komen zal. Bovendien hebben Engeland en Amerika middelen genoeg om het weerbarstige Rusland te dwingen, en dreigen ze reeds met een gewapend inval in het Oosten door Japan. En wat Italië betreft, heeft de nederlaag, wel verre van de pacifistische strooming te sterken, den trots van het volk zoo diep gekrenkt, dat aan niet anders gedacht wordt dan om de schande van deze nederlaag door een bloedigen slag uit te wischen. Het morgenrood van den vrede schijnt daarom nog niet aan de kimmen te willen doorbreken, en op de vraag tot den wachter, wat is er van den nacht? klinkt nog altoos het sombere antwoord, dat de toekomst van Europa zeer donker blijft.

Donker ook voor ons vaderland. Want de geruchten, die in de pers de ronde deden, sangaande geheime afspraken om wanneer de overwinning behaald is, niet alleen de onderliggende partij door afstand van grondgebied te laten boeien, maar ook ons land een deel zijner provincien te ontnemen en zelfs ons koloniaal bezit niet te sparen, schijnen, al worden ze tegengesproken, toch niet zonder grond geweest te zijn. Wie op de schoonschijnende leuzen, door de Ententemachten aangegeven, dat men optrekt voor de onafhankelijkheid en zelfstandigheid der kleine natien, te veel afgaat, en daarom meent, dat althans van dezen kant voor ons kleine volk geen gevaar te duchten valt, zou wel eens bitter bedrogen kunnen uitkomen. Van meet af is door onze scherpziende politici gewaarschuwd, dat bij de vredesonderhandelingen het gevaar voor ons land het grootst zou kunnen worden. Juist de kleinere volkeren worden dan zoo licht het kind van de rekening. Zal België schadeloos moeten worden gesteld voor den inval van Duitsland door een deel onzer Zuidelijke provincien? En zal aan Japan, den stillen venoot in het Oosten, als loon voor de hulp in dezen oorlog verleend, een stuk onzer kolonien worden gegeven? En waar voor het behoud onzer kolonien vooral op Amerika onze hoop gevestigd was, dat de uitbreiding van Japan's invloed in het Oosten ongaarne zag, kan daar op dien steun nu nog niet gerekend worden, nu de beide antagonistische zieleven innig bondgenootschap hebben gesloten, en dat op geheime voorwaarden, waarvan niemand iets weten mag?

Een lichtstraal is het zeker, dat in Duitsland en Oostenrijk steeds beslister bij volk en regeering de begeerte zich uitsprekt naar een vrede zonder schadeloosstelling en zonder annexatie van vreemd grondgebied. De jongste kanselierswisseling in Duitsland was niet alleen een overwinning van het parlementarisme, waardoor de volksinvloed op de Regeering versterkt werd, maar ook een overwinning van de vredespartij op het oorlogszuchtige Junkerthum, dat den oorlog wil doorzetten om Duitsland's macht te vergrootten. En nu ook Oostenrijk's regeering verklaart kwam, dat zij, trots de overwinning in Italië behaald, aan geen verovering van grondgebied denkt, maar aan een vrede door erkenning van wederzijdsche rechten vasthouden blijft, ligt daarin grond voor de hoop, dat het eindelijk, wanneer ook bij de Ententemachten deze vredesstemming de overhand krijgt, tot een overeenstemming komen zal, die geen schijnvrede, maar een werkelijk vrede aan de volkeren brengen zal. Om zulk een vrede kunnen wij Christenen alleen bidden. Een vrede, die door vernietiging van den tegenstander verkregen moet worden en met roof van ander gebied gepaard gaat, vloekt niet alleen met ons Christelijk beginsel, maar voedt den haat onder de volkeren, in plaats van dezen te dooven, en sluit voor de toekomst de kiem in zich van een nog veel bitterder strijd.

Palestina voor de Joden?

Een der verrassende wendingen, die deze oorlog ons brengt, is zeker wel de mogelijkheid dat Palestina aan de Joden zal worden teruggegeven.

Nu het Britse leger, na Gaza te hebben veroverd, door het oude land der Philistijnen Palestina binnen rukte en niet ver van Jerusalem af is, schijnt het wel, dat het Heilige Land, dat eeuwen lang in de macht der Turken was, weder in het bezit van een Christelijke natie zal komen, en daarmede het oude ideaal dat eens in de Middeleeuwen de Christenvolken ten kruistocht trekken deed, zal vervuld worden. Want Engeland zal, wanneer het eens op Palestina de hand heeft gelegd, het zeker niet meer loslaten, al was het alleen maar om een nieuwe bedreiging van Egypte te voorkomen.

Maar al komt Palestina onder Engeland's protectoraat, de Engelsche regeering heeft reeds nu officieel uitgesproken, dat het doel is, het Heilige Land niet voor zich zelf te houden, maar daar een Joodsche Staat te grondvesten. Het Joodsche volk, dat eeuwen lang als balling heeft rondgezworven, zal naar zijn vaderlandschen bodem kunnen terugkeren en daar een zelfstandig nationaal bestaan kunnen voeren. Het Zionisme zal dan zijn weensch vervuld zien.

Of daarom te verwachten is, dat heel het Joodsche volk, dat nu onder alle volkeren en natien verspreid is, naar het heilige land hunner vaderen zal terugkeren, is een vraag, die niet gemakkelijk te beantwoorden is. Toen na de ballingschap te Babel het Joodsche volk vrijheid kreeg naar Palestina terug te

leeren, heeft slechts een klein deel van dit volk gebruik gemaakt; het grootste deel bleef in Babel achter. En wie de Joden in onze dagen kent, zal zeker niet verwachten, dat het thans anders zal gaan. Bij enkelen zal het heilig patriotisme den doorslag geven, en ze zullen alles in den steek laten, maar bij het meerendeel zal wel blijken, dat de band aan het nieuwe vaderland sterker is dan aan het oude. Alleen daar, waar de Joden vervolgd en verdreven werden, zal een groote exodus plaats vinden.

Maar ook zoo opent zich voor de ontwikkeling van het Joodsche volk toch een geheel nieuwe toekomst, die ons Christenen met de grootste belangstelling vervult. Niet als of we, in christiaansche droomerijen verstrikt, wanen zouden, dat deze trek naar Palestina gevolgd zal worden door een opheffen van het oordeel der verharding, dat nog over Israel ligt, en nu een algemeene bekeering dezer Joden volgen zal, met tot gevolg een wederkomst van Christus om in hun midden als Israel's Koning zijn duizendjarig rijk te grondvesten. Maar wel komen tal van vragen op, die niet alleen voor het Jodendom, maar ook voor ons van hoog belang zijn. Zal de nationale eeredienst die, omdat er geen tempel en altaar was, al die eeuwen stilgestaan, weer naar Moses' wet worden hersteld? Zal de moskee van Omar op den tempelberg worden afgebroken en plaats moeten maken voor een nieuwen tempel ter ere van Jehova? Zullen de Joden, uit zooveel verschillende landen herkomstig, in staat zijn metterdaad een natie te vormen? Zullen zij, die schier geheel van den handel leidden, in staat blijken weer evenals het oude Israel een landbouw volk te worden? Zullen de voor ons Christenen heilige plaatsen in Palestina geëerbiedigd worden en in een Joodsch Jerusalem nog toegang wezen voor de bedevaartgangers uit alle volkeren? Zal, wat thans onder de Turksche heerschappij onmogelijk was, de bodem van Palestina ontzocht kunnen worden naar de schatten der oudheid, die daarin bedolven liggen, en daardoor niet alleen meer licht over tal van vraagstukken uit Israel's verleden opgaan, maar ook de waarheid der Heilige Schrift ons opnieuw worden bevestigd? We noemen slechts enkele vragen op, die terstond opkomen, wanneer men zich Palestina als een Joodsch land denkt; maar wie gevoelt niet van hoe groot gewicht deze vragen niet alleen voor de Joden, maar ook voor ons Christenen zijn?

De betekenis van Calvijn.

Er is, — gelijk *De Standaard* terecht opmerkte — zeker reden om dankbaar te wezen voor de warme hulde, die bij gelegenheid van het gedenksticht der Reformatie van verschillende kant gebracht is aan Calvijn, zoowel om de betekenis, die hij gehad heeft voor de Reformatie in het algemeen, als bijzonder voor de Reformatie in ons vaderland.

Dat hij dit vierde eeuwfeest der Reformatie de persoon van Luther op den voorgrond stond en vooral op hem de aandacht gevestigd werd, sprak vanzelf en was niet anders dan recht. Ook wij, Calvinisten, wenschen geen oogenblik te vergeten, dat de Reformatie haar oorsprong dankt niet aan Calvijn, maar aan Luther. Het is zijn kloek daad geweest, dat de Kerk uit haar Babylonische gevangenschap verlost heeft. En waar op die daad de nadruk viel, moest wel inzonderheid op Luther het oog worden gericht, om God te danken voor wat Hij in Luther aan heel de Protestantische Kerk heeft geschonken. Calvijn zelf zou dit niet anders gewild hebben, die onder de Reformatoren Luther verreweg het hoogst heeft gesteld en hem een der uitnemendste diensknachten Gods heeft genoemd.

Maar het niet zoo denkbeeldig gevaar, dat dit gedenksticht der Reformatie gebruikt zou worden, om de betekenis, die Calvijn voor ons land en voor de Reformatie in het algemeen gehad heeft, te verdonkeren en ons onder de suggestie te brengen van Luther's invloed en de Duitse Theologie, is gelukkig gemeden. Volmondig werd erkend, dat de Reformatie in ons vaderland niet te danken was aan Luther, maar van meet af haar eigen weg was gegaan en vooral in haar latere ontwikkeling een beslist Calvinistisch karakter had getoond. En evenzeer werd erkend, dat we ons voor die Calvinistische afkomst niet hebben te schamen, omdat, gelijk Balthuzen van der Brink het uitsprak, het Calvinisme de hoogste ontwikkelingsvorm in het godsdienstige en staatkundig beginsel der zestiende eeuw was. Wie de artikelen las in het Reformatienunder van de »Stemmen des Tijds" werd dan ook getroffen, door de warme lofspraak, die hier gevonden wordt op het Calvinisme. Zelfs Dr. de Visser, die de *Reformatie en de Staatkunde* behandelde, schonk aan Calvijn's politieke denkbeelden verre de voorkeur boven die van Luther, en erkende, dat ze de grondslag waren geweest van de nieuwe politieke ontwikkeling van Europa.

Zoo is er dan wel in de laatste vijftig jaren een geheel omkeer gekomen in het waardeeringsoordeel over Calvijn en het Calvinisme. Zag men vroeger in Calvijn niet anders dan den man, die het praedestinatie dogma op de spits had gedreven en Servet verbrand had, en golden de Calvinisten als de meest onverdraagzame en fanatieke secte onder de Protestantten, waarvoor men niets geen sympathie voelde en wier komst in ons goede vaderland eengelijk als een ramp beschouwd werd, thans sloeg dit oordeel geheel om, al mag die antipathie bij enkele kleinere geesten nog naverken. Drieëlf factor dreeg daartoe, meenen wij. Vooreerst, dat waar vooral enghartige en bekrompen theologen niet in staat bleken de groote betekenis van het

Calvinisme voor ons vaderland te waardeeren, de liberale historicienschrijvers, een Balthuzen van den Brink, een Fruyn, een Naber dit oodium van het Calvinisme hebben weggenomen en erkend hebben, dat het Calvinisme de groote macht was geweest, die ons volk uit de dwingelandij van Spanje had verlost en de gouden eeuw onzer vrijheid ons had gebracht. In de tweede plaats, dat het Calvinisme zelf onder de leiding van Groen van Prinsterer eerst en daarna van Dr. A. Kuyper uit zijn doodslaap, waarin het verzonken lag, weer opstond en een vitaliteit en levenskracht ontloopte, waardoor het bleek een rijke betekenis ook voor het leven van onzen tijd te hebben. En in de derde plaats, dat ook in het buitenland een geheel andere waardeering van het Calvinisme zich baan brak. Engelsche en Amerikaanse schrijvers erkenden, hoeveel deze beide landen voor hun politieke en religieuze ontwikkeling aan het Calvinisme te danken hadden. Doumergue in Frankrijk teekende het levensbeeld van Calvijn naast met al te idealistische trekken. En ook in Duitschland zelf bracht men hulde aan Calvijn. We behoeven slechts de namen van een Dilthey en een Troeltsch te noemen, om van anderen te zwijgen. Zoo moge het lang geduurd hebben, voordat het Calvinisme de eereplaats kreeg, die het toekwam, maar die eereplaats wordt het thans ook ten volle geschonken. Er zijn natuurlijk altoos enkele achterlijke nakomera, die nog lifaat niet de trekschuit varen, en daarom van Calvijn en het Calvinisme niet anders dan met zekere minachting spreken. Maar de betere en edelere geesten ook onder ons volk, zelfs al zijn zij niet Calvinist, hebben de groote betekenis van Calvijn en het Calvinisme zonder enige aarzeling erkend.

Onze groote steden.

Het kerkelijk leven op onze dorpen draagt een zooveel gezelliger en intiemer karakter, dan in onze groote steden. Men kent er elanders naam en aangesicht. Er is een hartelijke band van gemeenschap onder Gods kinderen. Men deelt in elkaars lief en leed. En wie als vreemdeling van elders komt en rich aansluiten wil, vindt daar en hart geopend en wordt in der broederen kring opgenomen.

Geheel anders is het in onze groote steden, waar de eenling in de massa verloren gaat, men vaak niet eens weet, wie zijn naaste buurman is, en jaren lang tot de gemeente behoort kan hebben, zonder met een der broeders of zusters in nadere relatie te zijn gekomen. Voor den dorpsbewoner, die uit het gezellige en warme samenvoelen van zijn dorpskerk naar zulk een groote stad verhuist, is die overgang dan ook verre van aangenaam, en meermalen hoorden we klachten over de koudeheid en kilheid, die in deze stadkerken heerschen. De tal van secten, die thans als parasieten op den stam van het kerkelijk leven woekeren, vinden dan ook juist daar in hun kracht, dat bij hen dat intieme en gezelligere leven wel wordt gevonden, dat in onze groote kerken ontbreekt.

Het was daarom een uitnemend denkbeeld, dat in Amsterdam enkele broeders het voornemen hebben opgevat om een vereniging te stichten »Welkom in Amsterdam" geheeten, die ten doel heeft de van elders komende leden onzer Kerken met raad en daad te steunen, hen voor te lichten en een kring van vrienden te bezorgen.

Gaarne verlenen wij dan ook plaats aan de mededeeling, die het Bestuur omtrent oprichting en doel van deze vereniging ons zendt:

Geachte Redactie.

Dinsdag 16 October j.l. werd te Amsterdam oogericht de Gereformeerde Vereniging »Welkom in Amsterdam".

Deze Vereniging heeft tot grondslag Gods onfeilbaar Woord, zoodat 't nader is verklaard in de »Drie Formulieren van Eenigheid", als belijdenisschriften van de Geref. Kerken in Nederland.

Het doel der Vereniging is: leden onzer Geref. Kerk, die, van elders komende, zich te Amsterdam metterwoon vestigen, met raad en daad bij te staan, en altoos mede te werken aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk.

Zij tracht dit doel te bereiken door:

1. oudeten in kennis te brengen met kerkelijken arbeid;
2. inlichtingen te verstrekken inzake de catechisatie en het Christelijk Onderwijs;
3. jongeren den weg te wijzen naar de Gereformeerde Jongelingsverenigingen, Missiebijeenkomsten, Zondagscholen, enz.;
4. leden van de Geref. Kerk te Amsterdam op te wekken, voor vreemdelingen huis en hart te openen;
5. medewerking te verrichten ten bate van waken za politieke vereenigingen, en de Christelijke pers;
6. voorts alle wettige en goetdoelende middelen aan de bereiking van het doel bevorderlijk kunnen zijn.

Uit vele sympathiebetuigingen is overtuigend gebleken, dat de arbeid dezer vereniging in de hoofdstad dringend noodig is.

Wij wijzen daarom o.a. op de aanbeveling van den kerkeraad der Geref. Kerk van Amsterdam, van Da. D. J. Karssen, Da. C. Lindeboom, Dr. J. C. de Moor, Dr. B. Wielenga, van Amsterdam; Da. A. van Dijken en Dr. J. G. Geelkerken, van Amsterdam-zuid, en Dr. V. Hepp, van Watergraafmeer.

Voorts loonden leiders van verschillende verenigingen hunne belangstelling.

Met vrijmoedigheid doet het Bestuur der Vereniging een beroep op aller medewerking. De lezers van dit blad, wier familieleden zich in Amsterdam bevinden en daar geen of weinig verwanten en vrienden hebben, worden uitgenoodigd zich niet onze Vereniging in verbinding te stellen. Ongewijfeld zal het voor velen eene genustelling zijn, te weten, dat de verrekende ziele, dichter e. a. in de groote hoofdstad des Rijks vrienden en vrienden zullen aantreffen, die voor hen het goede zoe-

ken. Laat ons ook in deze eikander tot een zegen zijn.

In antwoord op belangstellende vragen zij nog mededeeld, dat de contributie is vastgesteld op een minimum van f.1.20 per jaar, naar verkiezing te voldoen.

Ten zinde Vereenigingen, wier grondslag een andere is dan de onse, en die toch met het doel sympathiezen, niet de deelname aan dezen arbeid te verhinderen, is in het reglement eene bepaling opgenomen, die de gelegenheid opent voor een buitengewoon lidmaatschap.

Names het Bestuur,
H. R. ZULSTRA,
Frederik Hendrikplantsoen 64.
Amsterdam, October 1917.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

E. J. KROH, HET VOORNAM Predikant te Rotterdam, DE OUDER GEBORVEN DOOR RABAU SAINT-ETIENNE, Rotterdam J. M. Bredes' Boek, en Uitgevers-Mij.

De Kroh biedt ons in dit boekje en zijn vertaling van een Fransch werkje, waarvan de eerste uitgave reeds in 1778 verscheen en zijn inleiding tot dit werkje.

De titel is niet bepaald duidelijk en wordt dit ook niet voor wie daaromtrent zijn licht wach te ontsteken aan de INLEIDING, want wel kan hij daarin op p. XXVIII lezen, dat die titel een vertaling is van LE VIEUX CENEVOL, en dat dit zooveel zeggen wil als: sife oude bewoner der Cevenans, maar nu moet hij maar raden wie die oude Cevenans is.

Dit nu had De Kroh zijn lezers kunnen besparen door zoo van onderstel als titel van het Fransche werkje: LE VIEUX CENEVOL OU ANECDOTES DE LA VIE D'AMBROISE BORELY, MOINE A LONDRES, ADE PREBENT TROIS ANS. — een vertaling te geven. Ook den auteur zullen vele lezers wel niet zoo terstond thuis kunnen brengen. Omtrent hem nu geeft de INLEIDING wel eenig licht doof te vermelden op p. XXIII, dat hij de zoon was van den beroemden spreker der Woestijns, PAUL RABAU, maar de lezer moet dan weten, dat deze RABAU gestorven te NIMES in 1794, de trouwe verzorger en onverschrokken kampvechter was van de, door de Roomsche geestelijkheid en de Fransche regeering onderdrukte en vervolgde HUGENOTEN in de Cevenans. En wat nu den zoon zelf betreft, geeft de INLEIDING ook wel inlichting omtrent diens aandeel in den strijd voor de religie-vrijheid in Frankrijk, maar voor vele lezers had dominee KROH toch lang geen overbodig werk gedaan met nog iets meer van hem te vertellen. Zoo, om iets te noemen, dat hij te NIMES, waar zijn vader predikant was, in 1743 geboren en in 1793 te Parijs op het schavot is gestorven dat van deen JEAN PAUL RABAU de naam SAINT-ETIENNE maar een schijnnaam was, hem te GENEVE, waar zijn vader hem op studie had gedaan, gegeven om hem aan de nasporingen der agenten van de Fransche regeering te onttrekken; verder, dat hij eerst als zijn vader, predikant is geweest; en eindelijk, dat hij later in de politiek ging en toen lid en in 1790 zelfs voorzitter van de Nationale Vergadering is geweest, en in het proces tegen Lodewijk XVI, onder het aanvoeren van verzachtende omstandigheden, niet het schuldig over den Koning uitsprak.

Onder de vele geschriften van deen J. P. RABAU behoort dan ook het, naar ik reeds vertelde, in 1778 verschenen werkje, waarvan de heer KROH ons nu een vertaling biedt. Een werkje dat meermalen is uitgegeven, het laatst nog in 1886 en ook in 1826, welke editie voor deze vertaling is gebruikt. In dit werkje, doof hem gepubliceerd toen hij nog predikant was, teekent RABAU in een gefloerde familiegeschiedenis de verdrukkingen en de vervolgingen die de Protestantten in Frankrijk te verduren hadden, sedert het Edict van Nantes in 1685 door Lodewijk XIV was hertroepen.

De OUDER GEBORVEN VAN ANNEKDOTEN UIT HET LEVEN VAN AMBROISE BORELY, GESTORVEN TE LONDEN, HONDERD DRIE JAAR OUD IS, als men zoo wil, een roman, en dan een, die, bij zijn niet groote kunstwaarde, des te grooter waarde heeft gehad als tendenz-roman, doordat hij mee oorzak is geweest, dat in de VERKLARING BETREFFENDE DE RECHTEN VAN DEN MENSCH op 23 Augustus 1789 ook werd opgenomen, zoodat De Kroh in zijn inleiding vermeldt (p. XXIII): »Niemand mag verontrout om zijn meeningen, zelfs niet om die welke betrekking hebben op den godsdienst, mits haar uiting de openbare orde, bij de Wet bepaald, niet verstore". De vertaler zet hier tusschen twee haakjes bij: »dat zelfs niet bewijst wel hoe weinig men zich aan het denkbeeld eener volkomen vrijheid kon gewennen".

En ja! zoo was het maar. Want eenige jaren later in de Revolutieperiode, werd bij de proclamatie van den »republican der Rede" de vader van J. P. RABAU, uit zijn predikante NIMES ontrent; en in de Châtel der stad gekerkend, en hij zelf is in 1793, zoodat Kroh op p. XXVII schrijft, met droefheid in het hart over het despotisme der mannen, die toch voor »vrijheid, gelijkheid en broederschap" heetten op te komen, als slachtoffer van het Schrikbewind gevallen.

Op p. XXIX van zijn INLEIDING schrijft De Kroh, dat hij deze vertaling van RABAU's roman biedt »met het doel om de verschillende wetten tegen de Protestantten, sinds de herroeping van het Edict van Nantes uitgevaardigd, meer algemeen bekend te maken en een duidelijke schets te geven van hetgeen elken Hugenoot kon overkomen, zoo die wetten werden gehandhaafd". Ware nu het motief, dat hem tot dit doel bewoog, zijn lezers meer algemeen bekend te maken met een periode uit de Kerkgeschiedenis van Frankrijk, dan zou zulk een drang tot popularisatie van zijn historische-kennis bij een geleerd theologus als De Kroh zeker te blijken zijn. Maar wie den heer Kroh ook uit zijn andere publicaties kent, heeft niet al te ongegronde redenen om te vermoeden, dat wat hem ook tot deze zijn jongste publicatie bij »het vierde eeuwfeest der Reformatie", dreef, zijn *anti papisme* is geweest.

Bij ons motief wordt echter de vertaling van een inleiding tot LE VIEUX CENEVOL mij vrij bedenkelijk.

Bedenkelijk allereerst, wijl de historicus hier achter den fanaticus is schijn gegaan. Er zijn toch uit het verleden, men denke, om iets te noemen, aan dat van ons eigen land, ook verschillende wetten meer algemeen bekend te maken tegen de Roomschen, en er is ook een schets te geven van hetgeen elken Roomsche kon overkomen, zoo die wetten werden gehandhaafd; de onpartijdigheid, die voor den historicus onmisbaar is, eischt, waar men op het eene wijst, het andere niet te verzwijgen.

Bedenkelijk ook, wijl de heer Kroh door dit